

Ключевые слова: аллюзивное имя, метафора, вторичная номинация, языковая действительность, текст, дискурс.

Kh. Petryna ,

*Vasyl Stefanyk Precarpatian National University,
General and Comparative Linguistics Department*

METAPHORIZATION OF ALLUSIVE PROPER NAMES: SECONDARY NOMINATIONS

Ukrainian modern artistic discourse is characterized by the use of non-traditional means of artistic reality modelling that is reflected in the complex superstructures verbalized in narrative forms and with the help of intertextual persuasions. In the verbal palette of artistic modeling an important role is given to allusive proper names. **The purpose** is to explore the ways and processes of metaphorical potential of appellatives and to highlight the differences between comparative and metaphorical potential of allusive names. The article deals with the actual problem of metaphorical rethinking of allusive names from the position of the cognitive linguistics and the intertextuality theory.

Characteristically, the process of actualization of a proper name as a metaphorical structure is determined by its own principles. To these principles we include: 1) the principle of categorical transposition (characterized by the transition from one conceptual category to another) and the principle of seme redistribution (involves archiseme change, positional transformation of denotative semes (core-periphery / periphery-core) and augment of connotative seme's-indicators (actual semes (often supplemented by associative elements)), as a result, we have a secondary nomination of a proper name.

So, we can come to the **conclusion**, that the metaphorical nature of allusive proper name is determined by the following processes: 1) the metaphorical models are one of the means of material construction of allusive units; 2) a high degree of metaphor's associativity and metaphorical meanings of elements reflect the conceptual sphere of allusive names.

Key words: allusive name, metaphor, secondary nomination, text, discourse.

УДК 81'37:001.4.001.361

А. Л. Порожнюк,

канд. філол. наук, доц.,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

доцент кафедри української мови

СЕМАНТИЧНА ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ У ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ)

У статті розглядаються особливості формування семантично еквівалентних лінгвістичних термінів. Ураховуючи характерні для термінів ознаки та функції, пропонується умотивований вибір номінації для таких термінів, аналізуються причини їх появи та шляхи проникнення у мову. Визначення статусу цих термінів у термінологічній системі мови пов'язане з упорядкуванням, систематизацією та стандартизацією лінгвістичної термінології.

Ключові слова: термін, лінгвістична термінологія, семантичні еквіваленти, синоніми, терміни-дублети.

Однією з важливих умов існування й розвитку будь-якої галузі науки є наявність її власної термінології. Термінологія як складова частина лексичної системи мови розвивається й збагачується, відображаючи процес безперервного пізнання людством навколишнього світу. Зміни, що відбуваються у складі різних терміносистем, торкаються насамперед лексико-семантичних відношень терміноодиниць, зокрема тих, які трактуються як синонімічні.

Питання синонімії наукових термінів є на сьогодні дискусійним і розв'язується неоднозначно. Актуальність цієї проблеми пов'язана з появою значної кількості нових термінів, які по-різному номінують певні наукові поняття або функціонують як лексичні відповідники до вже існуючих термінів. Визначення статусу цих термінів у термінологічній системі мови – завдання важливе й актуальне, з вирішенням якого пов'язане упорядкування, систематизація термінів, їх уніфікація у відображенні сучасних наукових реалій.

Об'єктом пропонованого дослідження є сучасна наукова термінологія.

Предмет дослідження – семантично еквівалентні лінгвістичні терміни.

Мета роботи – з'ясувати особливості формування семантично еквівалентних лінгвістичних термінів. Відповідно до мети визначено такі завдання: а) урахувавши характерні для термінів ознаки та функції, запропонувати умотивований вибір номінації для семантично еквівалентних термінів; б) проаналізувати причини виникнення семантично еквівалентних термінів та типові прояви семантичної дублетності лінгвістичних термінів.

Спроба розв'язання цих завдань матиме певну теоретичну та практичну цінність: для вияву тенденцій розвитку лінгвістичної термінології у зв'язку з загальним розвитком лінгвістичної науки, для стандартизації термінів та фахового використання їх у навчально-освітній практиці та науковій сфері.

Для досягнення поставленої мети у роботі використано описовий метод та зіставний аналіз, які дали змогу дослідити функціонально-семантичну еквівалентність термінів.

У сучасних наукових працях поняття «термін» (від лат. *terminus* – межа, рубіж) трактують як «слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки тощо» [11, с. 629]. Характерними ознаками терміна є його системність, наявність наукової дефініції, однозначність у структурі власного термінополя, стилістична нейтральність функціонування у науковому стилі мови. Ознакою терміна є й те, що він «не має синонімів у межах однієї терміносистеми» [3, с. 4]. Синоніми у термінології призводять до неточності, семантичного варіювання, різного тлумачення тих самих понять. Визнаючи небажаність синонімії у термінології, деякі науковці стверджують, що серед термінів все-таки трапляються абсолютні синоніми [3, с. 44; 12, с. 157]. Висловлюються думки про те, що поряд з термінами-синонімами у мові наявні й терміни-дублети (Л. Марчук, О. Копусь, А. Попович), що в межах термінів-синонімів існують синоніми повні (абсолютні), часткові (парціальні) та відносні, або релятивні (О. Новоставська).

Відомо, що мова тяжіє до економності, а те, що на перший погляд видається абсолютним, є до певної міри умовно таким, оскільки з часом набуває виразної диференціації. «Існування абсолютних синонімів суперечить принципам побудови знакових систем, хоча номінативні еквіваленти є в усіх мовах світу» [8, с. 72].

В абсолютних синонімах «простежуються додаткові відтінки, пов'язані з походженням слів чи їхніми словотвірними зв'язками» [4, с. 74]. Ці синоніми мають різний ступінь уживаності [2, с. 226], «різну сполучуваність при ідентичному значенні» [9, с. 60]. Варто, зауважує О. Бондар, розрізняти «власне абсолютні синоніми і лексичні дублети. У власне абсолютних синонімах збігаються значення не усіх семем... Для лексичних дублетів характерний збіг усіх семем» [2, с.227].

Розбіжність у поглядах на проблему семантичної еквівалентності термінів певною мірою позначається на способі номінації цього явища. О. Ахманова, Є. Толикіна та ін. пропонують такі терміни називати не синонімами, а дублетами. Між термінами-дублетами не існує тих семантико-стилістичних відношень, які мають місце серед синонімів. Природа синонімів така, що, маючи ту саму предметно-поняттєву віднесеність, вони покликані впливати на зміст висловлювання, вирізняючи індивідуальні, стилістичні якості мовлення. Мета синонімічних словників – «передати те чи інше поняття з усіма його найтоншими відтінками і виразити всю гаму пов'язаних з ним емоційно-експресивих та оцінних нюансів» [7, с. III]. Мета термінологічних словників – це «систематизація, упорядкування та стандартизація наявної наукової термінології» [6, сс. 3; 5].

Таким чином, видається доречнішим, таким, що відповідає внутрішній суті поняття «термін», називати семантично еквівалентні терміни не синонімами, а термінами-дублетами. На рівні парадигматики терміни-дублети реалізують відношення семантичної тотожності, що є дотичними до тих, які виявляють абсолютні синоніми. Тому, беручи до уваги саме тип семантичного зв'язку між термінами-дублетами, можна говорити про «синонімію» та її специфіку в термінології.

Існування термінів-дублетів, зокрема у сфері лінгвістики, зумовлено різними чинниками. Один із них – це наявність у нашій мові значної кількості іншомовних слів, які у різні періоди суспільного розвитку потрапляли у різні галузі знань, набуваючи ознак термінів. Поряд з іншомовними термінами активно функціонують автохтонні терміни. Окрім цього, лінгвістична термінологія поповнюється за рахунок фонду української лінгвістичної спадщини. Взаємодія зазначених чинників зумовлює появу термінів-дублетів, семантична еквівалентність яких має таку типову реалізацію:

– два (інколи три) іншомовних терміни, що дублюють семантику один відносно іншого: *фразема – фразеологізм; інкорпуючі (мови) – полісинтетичні; кінема – кіне – кінеморф; силабема – морфосилабема – силабоморфема;*

– два іншомовних терміни і один рідномовний: *гносеологічна (функція) – когнітивна – пізнавальна; динамічний(наголос) – експіраторний – силовий;*

– два рідномовних терміни та їхні іншомовні дублети: *переповідний спосіб – заочний спосіб – коментатив – цитатив;*

– один іншомовний і два рідномовних терміни: *квантитативний (наголос) – довготний – кількісний;*

– два рідномовних терміни: *нерухомий наголос – постійний наголос; мова-основа – базова мова; відмінкова (граматика) – рольова (граматика);*

Найчастіше семантична дублетність спостерігається між одним запозиченим і одним автохтонним терміном: *асиміляція – уподібнення; білінгвізм – двомовність; генітив – родовий відмінок; деривація – словотвір; інфінітив – неозначена форма дієслова; кондиціоналіс – умовний спосіб; оптатив – бажальний спосіб; редеривація – зворотне словотворення; флексія – закінчення; фонографія – звукове письмо.*

Як семантичні дублети використовуються в мові іншомовний термін, що передається літерами іншого алфавіту (латиницею), та автохтонний, напр.: іменники *singularia tantum* – *однинні іменники*; *pluralia tantum* – *множинні іменники*.

Наявність термінів-дублетів, що виникають під дією як мовних, так і позамовних чинників, звичайно, не є бажаним явищем, оскільки не відповідає принципу «один термін – одне поняття» [8, с. 105]. Дублетність термінів свідчить, з одного боку, про тенденцію до інтернаціоналізації мови, а з іншого, про тяжіння науки до власних мовних ресурсів. Система лінгвістичних термінів ілюструє свою відкритість, розвиток і сучасність. Ще порівняно донедавна у наукових працях використовувалися як дублети терміни *семантичний множник* і *компонент значення*. Нині ці терміни замінив лаконічний, придатний для словотворення і вживаний в інших мовах термін «сема».

Отже, в результаті здійсненого дослідження зроблено висновок про те, що семантично еквівалентні терміни доцільно вважати термінами-дублетами, а не синонімами, які мають інше смислове наповнення і функції в мові. Лінгвістична термінологія, як і інші терміносистеми, не позбавлена термінів-дублетів, що свідчить про безперервний розвиток мовознавчої науки, її пошуки, здобутки і прагнення досягти світового рівня стандартизації термінів.

Література

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 576 с.
2. Бондар О. І. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. / О. І. Бондар, Ю. О. Карпенко, М. Л. Микитин-Дружинець. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 368 с.
3. Булик-Верхола С. З. Основи термінознавства: навч. посіб. / С. З. Булик-Верхола, Г. В. Наконечна, Ю. В. Теглівець. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – 160 с.
4. Кацнельсон С. Д. Содержание слова, значение и обозначение / С. Д. Кацнельсон. – М.: Едиториал УРСС, 2011. – 116 с.
5. Новоставська О. Парадигматичні відношення (синонімія та антонімія) у філософській термінології Івана Франка / О. Новоставська // Українська мова. – 2013. – № 2. – С. 68 – 75.
6. Симоненко Л. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 3 – 8.
7. Словник синонімів української мови: В 2 т. / авт. кол.: А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук [та ін.]. – К.: Наукова думка, 1999 – 2000.
8. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А. К. Мойсієнко, О. В. Бас-Кононенко, В. В. Бондаренко [та ін.]. – К.: Знання, 2010. – 270 с.
9. Тараненко О. О. Синоніми чи не синоніми? / О. О. Тараненко // Культура слова: республіканський міжвідомчий збірник. – К.: Наукова думка, 1980. – Вип. 19. – С. 57 – 63.
10. Толикина Е. Н. Синонимы или дублеты? / Е. Н. Толикина // Исследования по русской терминологии. – М.: Наука, 1971. – С. 78 – 89.
11. Українська мова: енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк [та ін.]. – К.: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, - 2004. – 821 с.

12. Шевченко Л. Ю. Сучасна українська мова. Довідник / Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко; за ред. О. Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1996. – 320 с.

References

1. Akhmanova, O.S. (2004). *The Dictionary of Linguistic Terms* [Slovar' lingvisticheskikh terminov]. Editorial URSS, Moscow, 576 p.
2. Bondar, O.I., Karpenko, Iu. O., Mykytyn-Druzhynets, M. L. (2006). *Modern Ukrainian Language: Phonetics. Phonology. Orthoepy. Graphics. Spelling. Lexicology. Lexicography: Textbook* [Suchasna ukrainska mova: Fonetyka. Fonolohiia. Orfoepiia. Hrafika. Orfohrafiiia. Leksykolohiia. Leksykohrafiiia: navch. posib.]. Akademiia Publ., Kyiv, 368 p.
3. Bulyk-Verkhola, S. Z., Nakonechna, H. V., Tehlivets, Iu. V. (2013). *Basics of Terminology: Textbook*. [Osnovy terminoznavstva: navch. posib.]. Vydavnytstvo Lvivskoi Politekhniky Publ, Lviv, 160 p.
4. Katsnelson, S. D. (2011). *Content of the Word, Meaning and Denomination* [Soderzhanie slova, znachenie i oboznachenie]. Editorial URSS Publ., Moscow, 116 p.
5. Novostavska, O. (2013). *Paradigmatic Relations (Synonymy and Antonymy) in Ivan Franko's Philosophical Terminology* [Paradyhmatychni vidnoshennia (synonimiia ta antonimiia) u filosofskii terminolohii Ivana Franka]. *Ukrainska Mova*, No. 2, pp. 68-75
6. Symonenko, L. O. (2001). *Ukrainian Terminology and Modernity: Collection of Scientific Works* [Ukrainska terminolohiia i suchasnist : zb. nauk. prats]. KNEU Publ., Kyiv, Issue IV, pp. 3 - 8.
7. Buriachok, A. A., Hnatiuk, H. M., Holovashchuk, S. I., et al. (1999 – 2000). *The Dictionary of Synonyms of the Ukrainian Language: in 2 vol.* Naukova Dumka Publ., Kyiv:
8. Moyissienko, A. K., Bass-Kononenko, O.V., Bondarenko, V.V., et al. (2010). *Modern Ukrainian Literary Language: Lexicology. Phonetics: Textbook* [Suchasna ukrainska literaturna mova: Leksykolohiia. Fonetyka: pidruchnyk]. Znannia Publ.,Kyiv, 270 p.
9. Taranenko, O. O. (1980). *Synonyms or Not Synonyms? In: Culture of Words: A Republican Interdepartmental Collection*. [Synonimy chy ne synonimy? // Kultura slova: respublikanskyi mizhvidomchyi zbirny]. Naukova Dumka Publ., Kyiv, Issue 19, pp. 57 - 63.
10. Tolikina, E. N. (1971). *Synonyms or Doublets? In: Russian Terminology Studies*. [Sinonimy ili dublety? // Issledovaniya po russkoy terminologii.]. Nauka Publ., Moscow, pp. 78 - 89.
11. Rusianivsky, V. M., Taranenko, O. O, Zyabljuk, M. P., et al. (2004). *Ukrainian Language: Encyclopedia*. [Ukrainska mova: entsyklopediia]. Ukrainska Entsyklopediia Imeni M.P. Bazhana Publ., Kyiv, 821 p.
12. Shevchenko, L. Iu., Rizun, Iu. V., Lysenko V. V., Ponomarev O.D. (ed). (1996). *Modern Ukrainian Language. Handbook*. [Suchasna ukrainska mova. Dovidnik]. Lybid Publ., Kyiv, 320 p.

А. Л. Порожнюк,

*Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра украинского языка*

СЕМАНТИЧЕСКАЯ ЭКВИВАЛЕНТНОСТЬ В ТЕРМИНОЛОГИИ (НА МАТЕРИАЛЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ)

Статья посвящена исследованию научных терминов, находящихся в отношении семантической эквивалентности. Проанализированы причины появления в языке терминологических эквивалентов, предложен выбор номинации для семантически эквивалентных терминов. Результаты исследования свидетельствуют о тенденциях развития лингвистической терминологии, способствуя стандартизации научных терминов.

Ключевые слова: термин, лингвистическая терминология, семантические эквиваленты, синонимы, термины-дублиеты.

A. L. Porozhniuk,

*Odesa National I. I. Mechnikov University,
Ukrainian Language Department*

SEMANTIC EQUIVALENCE IN TERMINOLOGY (LINGUISTIC TERMS)

The article is devoted to the study of scientific terms that are in a relation of semantic equivalence. Defining the status of these terms in the language terminology system involves issues of their ordering, systematization and unification in the reflection of the realities of modern science. The object of the research is modern scientific terminology. Semantically equivalent linguistic terms are the research subjects. The purpose of this research is to describe characteristics of the formation of semantically equivalent linguistic terms. To achieve this goal, we used descriptive and comparative research methods that gave us a possibility to study functional and semantic equivalence of terms. As a result of the research, we propose a reasoned choice of denominations for semantically equivalent terms. We also analyzed the reasons why semantically equivalent terms appear and the ways they penetrate into the language. This analysis will make it possible to identify trends in the development of linguistic terminology associated with general development of linguistic science, and will facilitate standardization of scientific terminology.

Key words: term, linguistic terminology, semantic equivalents, synonyms, doublets.

УДК 811.161.2'373.23'282.3(477.86)

Г. В. Сенник,

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
старший викладач кафедри української мови*

МОРФОЛОГІЧНА ПРИРОДА ПРИЗВИСЬК

У статті розглядаються прізвиська наддністрянської Івано-Франківщини з позицій їхнього частиномовного вираження. Звертається увага на лексико-граматичні розряди, граматичні форми іменників, субстантивованих прикметників та інших частин